
YARATILIŞA MÜDAHALE AÇISINDAN GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ TARIM ÜRÜNLERİ¹

IN TERMS OF INTERVENTION IN CREATION GENETICALLY MODIFIED AGRICULTURAL PRODUCTS

Şule Turğut

sule_feyza@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3223-7814

Doç. Dr. Adnan Algül

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri

adnanalgul47@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1052-3548

Atıf Gösterme: TURĞUT, Şule; ALGÜL, Adnan, “Yaratılışa Müdahale Açısından Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri”, *Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD)*, Haziran 2021 (8), ss.178-200.

Geliş Tarihi:

2 Mart 2021

Kabul Tarihi:

17 Haziran 2021

© 2021 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Özet: Günümüzde biyoteknoloji ve genetik mühendislerinin geliştirmiş olduğu yöntemlerle canlıların, bilhassa bitkilerin genetik yapılarında birtakım değişiklikler yapılmaktadır. Bu değişikliklerin Allah’ın yaratmış olduğu varlıkların fitratını değiştirmesi açısından meşruiyeti en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Bu çalışmamızda öncelikle elde edilişi bakımından ve evrendeki düzene zararları açısından genetiği değiştirilmiş tarım ürünlerinin geliştirilmesinin yaratılışa müdahale olup olmadığı ele alınacaktır. Ardından maslahat açısından değerlendirilerek dinimize göre bu tarım ürünlerinin üretiminin hangi sınırlar dâhilinde yapılabileceği hususunda bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *İslam Hukuku, GDO, Tarım ürünleri, Yaratılış*

Abstract: Today, some changes are made in the genetic structures of living things, especially plants, with the methods developed by biotechnology and genetic engineers. The legitimacy of these changes is one of the most discussed issues in terms of changing the nature of the creatures created by Allah. In this study, it will primarily be discussed whether the development of genetically modified agricultural products is an intervention to creation in terms of their acquisition and the damages to the order in the universe. Then, it will be evaluated in terms of public interest and an evaluation will be made regarding the limits within which these agricultural products can be produced according to our religion.

Keywords: *Islamic Law, GMO, Agricultural products, Creation*

¹ Bu makale yüksek lisans tezimizden faydalanarak hazırlanmıştır. Bkz. Şule Turğut, “Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünlerinin İslam Hukuku Açısından Fıtrata Müdahale Bağlamında Değerlendirilmesi”, (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.)

GİRİŞ

Yüce Allah kâinatı mükemmel bir ölçü ve düzende yaratmıştır. İnsanı da halife-i zemin olarak bu dünyaya göndermiş ve çeşitli nimetleri, canlı-cansız varlıkları onun hizmetine sunmuştur. Çizdiği sınırlara riayet etmesi şartıyla insanı bu nimetlerden faydalanma hususunda serbest bırakmıştır. Ancak insanoğlu zaman zaman bu sınırları aşarak Allah'ın koyduğu denge ve düzeni bozmaktadır. Özellikle günümüz insanı, teknoloji sayesinde başta tarım ürünleri olmak üzere birçok canlının genlerinde değişiklik yapmak suretiyle farklı türler ortaya çıkarmaktadır. Gen teknolojisiyle uygulanan bu yöntemlerin insanlığa faydalı olması için yapıldığı söylene de zaman içerisinde kötü sonuçlar ortaya çıkabilmekte ve yeryüzündeki dengeye telafisi mümkün olmayan zararlar verilmektedir. İşte bu noktada bu uygulamaların Allah'ın yarattıklarına müdahale olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Çağımızda aratarak uygulanan bu işlemlerin, özellikle temel gıda maddelerinden sayılan bazı tarım ürünlerinin bu yöntemlerle genlerinin değiştirilmesinin dinimize göre kabul edilebilir olup olmadığı merak edilmektedir.

İnsanlar, Allah'ın kendilerine sunmuş olduğu nimetlerden faydalanmak için tabii ki birtakım müdahalelerde bulunmak zorundadır. Ancak bu müdahalenin belli sınırları olması gerektiği muhakkaktır. Hayatımızın bir parçası olmuş ve olmaya da devam eden bu konuya dinî açıdan nasıl yaklaşacağımızı saptayabilmek için öncelikle bilimsel açıdan bu uygulamaları incelememiz gerekmektedir.

GD tarım ürünlerinin yaratılışa müdahale açısından genel hatlarıyla ele alındığı eserler vardır.² Konuyla ilgili yapılan bu çalışmalar incelendiğinde genetiği değiştirilmiş tarım ürünlerinin İslam Hukuku açısından yaratılışa müdahale olup olmadığının belirlenebilmesi için bilimsel olarak fayda ve zararlarının etraflıca araştırılıp ortaya konması gerektiği görülmektedir. Makalemizde bilimsel kaynaklardan yararlanılarak bu ürünlerin nasıl elde edildiği incelenecek, ardından yaratılışa müdahale açısından ve maslahat açısından değerlendirilecektir.

1. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Tarım Ürünleri

a) Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar

² İsmail Yalçın, *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma* (Ankara: Fecr Yayınları, 2017); İsmail Köksal, *Genetik Kopyalamanın Fıkhi Yönü* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2005).

Bir canlıyı oluşturan en küçük birim hücredir. Hücrelerin çekirdeğinde ise DNA (deoksiribonükleik asit) bulunur. DNA molekülü içinde on binlerce sayıya ulaşabilen gen adı verilen parçacıklar vardır. Genler, bilinen tüm canlı organizma ve virüslerin gelişimine ve işleyişine rehberlik eden talimatları içerir. Genlerin içinde depolanan bilgiler o canlının fiziksel özellikleridir.³ Canlıların genetik yapısında normal koşullarda elde edilemeyen değişiklikler, modern biyoteknoloji teknikleri kullanılarak günümüzde yapılması mümkün hale gelmiştir. İşte bu tekniklerle başka bir canlı türünden gen aktarılmasıyla ya da mevcut genetik yapısının değiştirilmesiyle yeni özellikler kazandırılan organizmalara “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar” denilmektedir.⁴

İngilizce literatürde ise “Genetically Modified Organisms” (GMO) olarak geçmektedir. Dünya Sağlık Örgütü Genetiği Değiştirilmiş Organizmaları “*Bir genetik materyalin (DNA) doğal olarak oluşmayacak şekilde değiştirildiği organizmalardır.*” şeklinde tanımlamıştır.⁵ 18.03.2010’da Resmi Gazete’de yayınlanan Biyogüvenlik Kanunu’nda ise “*Genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO): Modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmak suretiyle gen aktararak elde edilmiş, insan dışındaki canlı organizma*”. şeklinde tanımlanmıştır.⁶ Bu teknoloji kullanılarak elde edilen bitkilere “transgenik bitkiler”, hayvanlara ise “transgenik hayvanlar” denilmektedir. Aktarılan gen ise “transgen” olarak isimlendirilir.⁷

b) Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri

Biyoteknoloji yöntemleriyle gen transferi birçok sektörde kullanılmakla birlikte farklı koşullara dirençli bitkilerin üretilmesi, gıdaların üretim miktarı, besin değerinin artırılması ve raf ömrünün uzatılması gibi nedenlerle en fazla tarım ve gıda alanlarında kullanılmaktadır.⁸

İnsanların beslenmesinde önemli bir yer tutan bitkilerin yapısına, doğal yapısında olmayan özelliklerin aktarılması ve çeşitli direnç ve verim özellikleri olan

³ John Fagan, Michael Antoniou, Claire Robinson, *GDO Myths and Truths*, 2014, 20.

⁴ İsmail Bezirganoğlu (ed.), *Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Biyogüvenlik* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2019), 10.

⁵ “Food, Genetically Modified” (Erişim 20 Ocak 2020).

⁶ Biyogüvenlik Kanunu, *Resmî Gazete* 27533 (26 Mart 2010), Kanun No. 5977, mad. 2.

⁷ *Gdo Ve Biyogüvenlik*, 5.

⁸ Ahmet Güneş, “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Çevre Hukuku”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 16/2 (2008), 50.

ürünlerin elde edilmesi, genetik mühendisliği uygulamalarının modern tarımda yaygınlaşmasına neden olmuştur.⁹ Günümüzde genetik yapısı değiştirilen birçok bitki bulunmakla beraber bu uygulamaların en fazla kullanıldığı ürünler: soya, mısır, pamuk ve kanoladır. A vitamini yönünden zengin olan “altın pirinç” de bu anlamda önemli bir GD bitkidir.¹⁰

GD Bitkiler birinci nesil, ikinci nesil ve üçüncü nesil olmak üzere üç sınıfa ayrılır. Birinci nesil GD bitkiler üretim aşamasındadır. Bunlar: Herbisitlere, böceklere ve çeşitli stres koşullarına dayanıklı bitkilerdir. İkinci nesil GD bitkiler, verim ve besin değerinin artırıldığı bitkilerdir. Henüz araştırma geliştirme aşamasındadır. Üçüncü nesil GD bitkiler ise pahalı olan aşı ve ilaçların üretildiği ve biyoyakıt olmaya elverişli olan bitkilerdir. Bunlar da henüz araştırma geliştirme aşamasındadır.¹¹

Biyogüvenlik Kanununa göre ülkemizde transgenik ürünlerin insan gıdası olarak kullanılması ve ekiminin yapılması yasaklanmakla birlikte hayvan yemi ve ek gıda maddesi olarak (bebek mamaları hariç) tüketilmesi serbest bırakılmıştır.¹² Ayrıca günümüze kadar Biyogüvenlik Kurulu tarafından 26 çeşit GD mısır, 10 çeşit GD soya olmak üzere 36 çeşit GD ürünün sadece yem olarak kullanılmasına izin verilmiştir.¹³

1.1. Tarım Ürünlerinde Yapılan Genetik Değişiklikler

Tarımda verim kaybına neden olan en önemli etmenlerden birisi yabancı otlardır. Bunları kontrol altına almak ve verimi artırmak amacıyla başta herbisitler olmak üzere birtakım tarım ilaçları kullanılmaktadır. Genetik biliminin teknikleri kullanılarak bitkilere bu kimyasallara karşı dayanıklılık kazandırmak için gen transferi yapılır. Bu gen, herbisit toksik etkisini yok edecek olan yeni enzimlerin sentezinden sorumludur. Gen transferiyle bitki herbisitlere karşı direnç kazanır ve

⁹ Yunus Emre Arvas - Yılmaz Kaya, “Genetiği Değiştirilmiş Bitkilerin Biyolojik Çeşitliliğe Potansiyel Etkileri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi* 29/1 (2019), 170.

¹⁰ Tuğba Sarıhan Şahin - Arzu Gökdağ, “Dünyada Genetiği Değiştirilmiş Ürünler Pazar Yapısı ve Sosyo-Ekonomik Değerlendirme”, *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi* 89/2 (2018), 87.

¹¹ Cengiz Sancak, “GD Bitkiler ve Tarımsal Üretime Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi*, (2019), 15.

¹² Arvas - Kaya, “Genetiği Değiştirilmiş Bitkilerin Biyolojik Çeşitliliğe Potansiyel Etkileri”, 170.

¹³ Seda Yılmaz Çebi - Emine Olhan, “Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünlerinin Küresel Düzeyde Olası Etkileri”, *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 33/1 (2019), 185.

ilaç bitkiye temas etse bile emilim ve ilerlemesi durdurulur.¹⁴ Bu bitkiler biyoteknoloji endüstrisi tarafından Herbisit Toleranslı (HT) bitkiler olarak adlandırılmaktadır.¹⁵

Dünyada tarımdaki ürün kayıplarının %13'ü böceklerden kaynaklanmaktadır. Böcekler bitkilerin bazı kısımlarını yiyerek doğrudan zarar verdikleri gibi bazı virüs ve mantarları taşıyarak dolaylı olarak da zarar verebilmektedirler. Bitkilerin böceklere karşı korunması ise daha çok kimyasallarla yapılmaktadır. Ancak çevreye zararlı atıklar bırakan bu kimyasalların daha az kullanıldığı tarım sistemleri geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de böceklere dayanıklı bitkiler geliştirilmelidir.¹⁶ Moleküler biyolojinin yöntemleri kullanılarak bitkiye böcekler için ölümcül etki oluşturan bir protein sentezleyen gen transfer edilir.¹⁷ Bu gen *Bacillus Thuringiensis* (Bt) adlı bakteriden alınmaktadır ve Bt geni olarak isimlendirilir. Bt geninin transfer edildiği bitkideki protein bu bitkiyi yiyen böceğe geçerek ölümüne neden olur.¹⁸

Tarım ürünlerini olumsuz yönde etkileyen faktörlerden bir diğeri de soğuk, su kıtlığı ve yüksek tuzluluk gibi stres koşullarıdır.¹⁹ Bazı genlerin genetik mühendisliği tarafından bitkilere aktarılmasıyla kuraklık ve tuzluluk streslerine karşı dirençli bitkiler elde edilmektedir.²⁰

Bahsi geçen dirençli bitkiler dışında bilim insanları gen aktarım teknolojisiyle bitkilerin besin içeriklerini zenginleştirmek için çeşitli çalışmalar da yapmışlardır. Bu konuda yapılmış en bilinen örnek A vitaminiyle zenginleştirilmiş pirinçtir.²¹ Ayrıca altın pirinçe ek olarak doymuş yağ asit oranları değiştirilen yağlı

¹⁴ Sridevi Nakka vd., "Herbicide Resistance: Development Of Wheat Production Systems And Current Status Of Resistant Weeds In Wheat Cropping Systems", *The Crop Journal* 7/6 (2019), 751; Osman Çiçekçi, *İlköğretim Öğretmenlerinin Gdo Konusundaki Bilgi ve Görüşlerinin Belirlenmesi* (Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 23.

¹⁵ Gilles Ferment vd., *Transgenic Crops Hazards and Uncertainties* (Brasília: Ministry of Agrarian Development, 2017), 37.

¹⁶ Sibel Yorulmaz - Recep Ay, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların (GDO) Entomoloji Alanındaki Uygulama Olanakları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2006), 55.

¹⁷ Pusta Dana Liana, "Transgenic Plants – Advantages Regarding Their Cultivation, Potentially Risks and Legislation Regarding GMO's", *IntechOpen*, (2012), 411.

¹⁸ İsmail Bezirganoğlu (ed.), *GDO ve Biyogüvenlik*, 57.

¹⁹ Funda Yılmaz, *Bitkisel Üretimde GDO ve Biyogüvenlik* (Başkent Üniversitesi, Uzmanlık Tezi, 2014), 18.

²⁰ Parth Solanki - Pallavi Dasgupta, "Genetically Modified Crops: Potential Benefits and Risks", *Nirma University Institute of Technology*, 14.

²¹ Venhar Çelik - Dilek Turgut Balık, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar", *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 23/1-2 (2007), 15.

tohumlar, gerekli aminoasit içeriği yükseltilmiş tahıl ve patatesler, mikroelementlerce zenginleştirilmiş tahıllar ve aroma maddeleri yüksek ancak kalori değeri düşük ürünlerin de yakın gelecekte piyasaya sürülmesi beklenmektedir.²²

1.2. GD Tarım Ürünlerinin Fayda ve Zararları

GD ürünlerin potansiyel fayda ve zararları dünyada hala tartışılmakta olan bir konudur. Bu konu hakkında belirgin fikir ayrılıkları mevcuttur. GD ürünleri savunanlara göre bunlar tamamen çevre dostu, istenilen besin değerlerinin elde edildiği dünyadaki açlık sorununun önüne geçecek ürünlerdir. Karşı kesimin görüşüne göre ise bu ürünlerin faydaları kanıtlanmamış olmakla birlikte çevre ve sağlık açısından birçok zararı gözlenmektedir.²³

GD ürünler dünya genelinde açlığa çare olarak sunulmaktadır. BM'nin raporuna göre 2017'de açlıkla mücadele eden insan sayısı 821 milyona çıkmıştır. 2017 verilerine göre 7 milyarı aşan dünya nüfusunun 2050'de 10 milyarı aşacağı öngörülmektedir. Bu hızlı artışla birlikte açlıkla mücadele edenlerin sayısının da artacağı tahmin edilmektedir.²⁴

Dünyadaki tarım alanlarının artırılamayacağı bir gerçektir. Bunun için yapılması gereken birim alandan en yüksek verimi almaya çalışmaktır.²⁵ GD ürünleri savunanlar genetik mühendisliğinin çok ilerlediğini, bu sayede geliştirilen ürünlerin dünyadaki gıda ve ilaç ihtiyacını karşılayacağını, tarım, sağlık ve çevresel olarak çok faydalarının bulunduğunu ve ortaya çıkabilecek birçok sorunun bu ürünlerin geliştirilmesiyle çözülebileceğini iddia etmektedirler.²⁶

Bazı avantajları ve faydaları olmasına rağmen genleri değiştirilmek suretiyle elde edilen bitkilerin geliştirilmesi ve tarımının yapılmasının birçok risk ve zararları da bulunmaktadır.²⁷ GD ürünlerin faydalı olduğunu savunanlar DNA'da genlerin basit bir şekilde organize edildiğini ve çalıştığını söylerler. Ayrıca lazer benzeri hassasiyetle organizmaya tek bir geni ekleyebileceklerini ve bunun organizma ve

²² Selim Çetiner, "Türkiye ve Dünyada Tarımsal Biyoteknoloji ve Gıda Güvencesi: Sorunlar ve Öneriler", *Sabancı Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi*, (ts.), 8.

²³ Yılmaz, *Bitkisel Üretimde GDO*, 28.

²⁴ Yılmaz Çebi - Olhan, "GD Tarım Ürünlerinin Küresel Etkileri", 186.

²⁵ İsmail Bezirganoğlu (ed.), *GDO ve Biyogüvenlik*, 143.

²⁶ Çelik - Balık, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar", 16.

²⁷ Liana, "Transgenic Plants", 413.

çevresi üzerinde tahmin edilebilir bir etkiye sahip olacağını söylerler. Ancak DNA seviyesindeki tek bir değişiklik, organizma içinde çoklu etkileşimlere yol açabilir. En basit bir organizmanın bile aşırı derecede karmaşık olduğu göz önünde bulundurulursa bu farklı etkileşimler sonucu, değiştirilmiş tek bir genin bile organizma üzerindeki etkilerini tahmin etmenin imkânsız olduğu görülecektir.²⁸ Bu etkilerle ortaya çıkan zararlar en çok insan sağlığını ve çevreyi olumsuz etkilemektedir.

2. Yaratılışa Müdahale Açısından Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri

Tarım alanında yapılan uygulamaların hepsinin yaratılışa müdahale olduğu elbette ki iddia edilemez. Zira Mevdûdî'nin de belirttiği gibi insan dünyaya imar vazifesiyle gönderilmiştir ve üretim yaparak gelişmeler elde etmek amacıyla mutlaka varlıklarda birtakım değişiklikler yapmak zorundadır.²⁹ Bununla birlikte Allah insanlar için belli rızıklar tayin etmiş ancak bu rızka ulaşabilmesi için insanın çalışıp çabalamasını istemiştir. Dolayısıyla tarih boyunca insan, rızkını elde edebilmek için doğaya çeşitli şekillerde müdahalede bulunmuş, hayvanları evcilleştirmiş bitkileri çeşitli yöntemler kullanarak ıslah etmiştir.³⁰ Bununla ilgili bilinen en eski örnek Roma ve Mısır toplumlarında en iyi tohumların saklanarak bir sonraki sene ekilmesidir. Ayrıca milattan binlerce yıl öncesinde meyve ve sebzelerin aşılandıkları bilinmektedir.³¹

Aşılama gibi yöntemlerin Hazreti Peygamber (s.a.v.) zamanında Medine halkı tarafından uygulandığı bilinmektedir. Hatta Hazreti Peygamber (s.a.v.) bunu yapmasalar da ürün alabileceklerini söylemiş, ancak aşılama yapılmadığında ertesi yıl verim düşmüş ve bunun üzerine “*Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz.*”³² buyurmuştur.³³ Aşılama gibi klasik ıslah yöntemleri uzun yıllar kullanılarak yüksek verimli ürünler elde edilebilse de bitkilerin hastalıklara ve zararlılara karşı dayanıklılığı gibi bazı tarımsal özelliklerini geliştirme anlamında yetersiz kaldığı

²⁸ John Fagan vd., *GMO Myths and Truths* (Earth Open Source, 2014), 34.

²⁹ Mevdûdî Ebu'l A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İnsan Yayınları, 2005), 4/408.

³⁰ Mehmet Günay, “Hormonlu ve GDO'lu Ürünlerin Dini Hükmü”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-IV* (Afyonkarahisar, 2011), 251.

³¹ Rohat Gültekin, “Geçmişten Günümüze Tarımın Toplumsal Düzen Üzerine Etkisi”, *Apelasyon Dergisi*, (2017), 49.

³² Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1988), 139-141.

³³ Yalçın, *Yaratılışı Değiştirme*, 141.

görülmüştür. Ayrıca bitkilerin aşılmasında istenmeyen özelliklerin de aşılana bitkiye geçmesi ve bunun düzeltilmesinin uzun zaman alması da bu işlemlerin olumsuz yönlerindedir. Biyoteknoloji yöntemleriyle bu olumsuzlukların aşılacağı düşünülmüş ve bitkilerde gen transferi yapılarak sadece istenilen özellikler aktarılacak suretiyle GD tarım ürünleri elde edilmeye başlanmıştır.³⁴

Elbette ki insan belli konularda ilim öğrenecek ve Allah'ın kendisine vermiş olduğu akıl nimetinden faydalanarak bilgi ve tecrübelerini birleştirip birtakım ürünler ortaya çıkaracak ve dünyayı imar etme görevini yerine getirecektir. Bu açıdan bakıldığında insanın canlıların birer kimlik kartı hükmündeki DNA'larını inceleyebilmesinin, bunlarda uyguladığı işlemlerle insanlığa faydalı ürünler ortaya çıkarmasının muazzam bir ilerleme olduğu söylenebilir. Ancak bunun söylenebilmesi için yapılan bu işlemlerin Allah'ın çizdiği sınırları aşmadan yapılması gerektiği muhakkaktır. Dolayısıyla yapılan işlemlerin mahiyetinin ne olduğu iyi bilinmeli ve sonuçları açısından da değerlendirmeye tabi tutularak meşruiyeti hakkında bir yaklaşım sergilenmelidir.

2.1. Elde Edilişi Açısından

GD bitkiler elde edilirken modern biyoteknolojik yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerle bitkilerde doğal yollarla oluşması mümkün olmayan özellikler başka bir canlıdan gen aktarılması yoluyla oluşturulabilmekte ya da mevcut genlerinde değişiklikler yapılmaktadır. Bu şekilde bitkinin genetik yapısına müdahale edilmekte ve asıl yapısında olmayan genetik özellikler kazandırılmaktadır.³⁵ GD bitkilerin elde edilişi sırasında canlıların özelliklerine müdahale edildiği düşünüldüğünde ilk olarak bilinmesi gereken dinimizin bu şekilde bir işleme izin verip vermediğidir. Bu noktada ise bu işlemleri fitrata müdahale sayanlar ve saymayanlar olmak üzere iki düşünce ortaya çıkmaktadır. Burada iki kesimin görüşlerine yer verdikten sonra bu görüşler doğrultusunda konuya objektif bir bakış açısı yakalamaya çalışacağız. Bu şekilde konuyu daha iyi değerlendirebileceğimizi düşünmekteyiz.

³⁴ Hakan Ulukan, "Klasik Bitki Islahı ve Genetik Mühendisliği ile Oluşturulan Değişimlere Genel Bakış", *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2007), 33.

³⁵ Güneş, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Çevre Hukuku", 49.

2.1.1. GD Tarım Ürünlerini Meşru Kabul Etmeyenlerin Görüşleri

GD bitkilerin elde edilmesini meşru kabul etmeyenlerin görüşleri biyoteknolojik işlemlerin tamamen yaratılışa müdahale olduğu yönündedir. Çünkü bu şekilde farklı türdeki canlılar arasında gen transferi yapılarak canlıların yaratılışları değiştirilmektedir. Ayrıca bu düşüncede olanlar, zarara ve fesada yol açtığı ve haram yöntemlerin kullanılmasına sebebiyet verdiği için biyoteknolojik yöntemlerin dinimize göre kabul edilemez olduğunu söylemektedirler.³⁶

GD bitkilerin elde edilmesini meşru görmeyenler, “...Allah’ın yaratmasında *değişme olmaz.*”³⁷ ayetini delil olarak gösterirler. Kur’ân-ı Kerîmde “değiştirme” anlamına gelen “tebdil, tağyir ve tahvil” olmak üzere üç kavramın bulunduğunu ve burada yasaklanan değiştirmenin tebdil olduğunu belirtirler. Tağyir genel olarak değiştirme, tahvil bir şeyin halini değiştirme manasına gelirken tebdil bir şeyi alternatififiyle değiştirmek anlamındadır. Bu ise Allah’ın yaratmış olduğu fitratı değiştirmektir. Bu açıdan bakıldığında genetik müdahaleler ayette yasaklanmış olan tebdil kapsamına girmektedir.³⁸

Diğer dinlerde de bu yöntemleri meşru görmeyenler vardır. Fıtrata müdahale düşüncesi Hristiyanlarda “Tanrı gibi davranmak” olarak tanımlanmakta ve O’nun işine karışmak sayıldığından bu işlemlere itiraz edilmektedir.³⁹ Bununla birlikte Hindu ve Yahudilerin gıda konusundaki hassasiyetleri de bu yöntemlerle elde edilen ürünlerden uzak durmalarına neden olmaktadır. Çünkü onlarda da Müslümanlar gibi haram sayılan bazı gıdalar vardır ve biyoteknolojinin bu haram gıdaların genlerini kullanmasına karşıdır.⁴⁰

2.1.2. GD Tarım Ürünlerini Meşru Kabul Edenlerin Görüşleri

GD bitkilerin elde edilmesini meşru görenlere göre ise biyoteknoloji, insanın Allah’ın halifesi olması itibariyle yeryüzündeki varlıklardan faydalanmak amacıyla yaptığı bilimsel çalışmalardır ve bu yüzden meşru kabul edilmelidir. Bu düşünceye

³⁶ Mohammad Taghi Malboobi - Mohammad Ali Malboobi, “Halal Concept and Products Derived from Modern Biotechnology”, *International Workshop for Islamic Scholars on Agribiotechnology: Shariah Compliance* (Malaysia, 2010), 23.

³⁷ er-Rûm, 30/30.

³⁸ Faruk Beşer, “Dini Anlamanın Temel Kuralları: Fıtrata Kollama”, *Yeni Şafak* (2015).

³⁹ Bezirganoğlu (ed.), *GDO ve Biyogüvenlik*, 265.

⁴⁰ Bezirganoğlu (ed.), *GDO ve Biyogüvenlik*, 141.

göre ise insan yeni ürünler ortaya çıkarabilecek kabiliyette yaratılmıştır ve bazı şeyleri elde edebilmek için doğal olan alanlara müdahale etmesi gerekebilir. Zira Kur’ân-ı Kerîm’de açıkça belirtilen sınırlar haricinde insana doğadan faydalanma hakkı tanınmıştır. Ayrıca İslam dini insanı bilime teşvik etmiştir. Dolayısıyla bu işlemler helal kaynaklı genlerin kullanılması şartıyla meşru sayılmalıdır.⁴¹

İslam âlimleri de haram kaynaklı genler kullanılmaması şartıyla bu ürünlerin geliştirilmesinin meşru olduğu yönünde olumlu görüşler beyan etmişlerdir.⁴² Mesela 2010’da Malezya’da yapılan “Tarımsal Biyoteknolojinin Şeriata Uygunluğu” konulu çalıştayda modern biyoteknoloji uygulamalarının geleneksel bitki ıslahı yöntemlerinden farklı görülmediği ve haram genler kullanılmadığı takdirde elde edilen ürünlerin helal olduğuna dair açıklamalar yapılmıştır.⁴³

Bu konuda belirtilen görüşlerden bir diğeri ise gen aktarımının aslında bitkinin yapısını bozmadığı, sadece bir tek gen eklenmesiyle otuz binde bir değişiklik yapıldığı, dolayısıyla bunun fitrata müdahale olmadığı yönündedir. Bu yüzden bitkilerin ıslahı amacıyla yapılan biyoteknolojik uygulamaların tıpkı bitki aşılama gibi meşru kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedirler.⁴⁴

2.1.3. Görüşlerin Değerlendirilmesi

Bu iki kesimin görüşlerinden sonra bilimsel verileri göz önünde bulundurarak GD bitkilerin elde edilme yöntemlerinin Allah’ın yaratışını bozup bozmama konusunda nasıl değerlendirilmesi gerektiğini ele almaya çalışacağız.

Modern biyoteknoloji yöntemleriyle bitkilere bakterilerin, virüslerin ve hatta hayvanların genlerinin aktarılabilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu aktarma işlemiyle yabancı DNA, bitki hücresinin zarı delinerek içeri girir ve bitkinin genetik yapısına dâhil edilir. Böylece doğal yollarla kazandırılması mümkün olmayan bir özellik bitkinin genomuna⁴⁵ yerleştirilmiş olur.⁴⁶

⁴¹ Malboobi - Malboobi, “Halal Concept and Products Derived from Modern Biotechnology”, 23.

⁴² Alpaslan Alkış, “Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların (GDO) İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2018), 44.

⁴³ Shaikh Mohd Saifuddeen (ed.), “Workshop Resolutions and Recommendations”, *International Workshop for Islamic Scholars and Experts of Modern Biotechnology* (Malaysia, 2010), 53.

⁴⁴ Alkış, “(GDO) İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 45.

⁴⁵ Genom: genetik yapı.

Ancak sözü edilen yöntemlerin sonuçları itibariyle bu şekilde basit işlemlerden ibaret görülmesi mümkün değildir. Nitekim kâinattaki hiçbir şeyin gelişigüzel yaratılmadığını, her şeyde bir ölçü ve denge bulunduğunu daha önce izah ettik. Bütün varlıkların özelliklerinin, DNA'sında genetik bilgi olarak kayıtlı olduğunu ve DNA molekülünün benzersiz bir yapıda yaratıldığını⁴⁷ göz önünde bulundurursak bu eşsiz yapının insan eliyle sözde fayda sağlamak amacıyla değiştirilmesini yaratılışa müdahale kapsamında değerlendirebiliriz.

Bir başka açıdan bakıldığında bu işlemlerde aktarımı sağlanan genlerin farklı türlerden hatta dinen haram sayılan domuz gibi bazı necis hayvanlardan elde edildiği bilinmektedir. Domuz genlerinin kullanılmadığı iddia edilse de kaynak genlerin belirtilmemesi ve transgenik bitkilerin Müslüman olmayan ülkelerde üretilmesi bu ihtimali göz ardı etmememiz için yeterli bir sebeptir.⁴⁸ Zira sadece bu ihtimal bile bitkilerin genetiğinin değiştirilmesinin fitrata müdahale olduğunun bir göstergesidir. Çünkü bu şekilde elde edilen bir bitki aslında Allah'ın helal olarak yarattığı bir rızkı harama çevirmektir ki bu başlı başına fitratı bozmanın bir örneğidir.

Biyoteknolojiyi meşru kabul edenlerin görüşlerinden olan ve bitkilerin genetik yapısında yapılan değişikliğin aşılama gibi meşru kabul edilmesi gerektiği görüşü ise kanaatimizce isabetli görünmemektedir. Çünkü aşılama ve modern biyoteknoloji yöntemlerinin birbirinden tamamen farklı olduğu söylenmektedir. Yapılan araştırmalarda aşılama bitkilerin epigenetik⁴⁹ özelliklerini birbirleriyle paylaştığı ancak bitkilerin DNA'larında herhangi bir değişim olmadığı görülmüştür. Yani aşılama bitkinin orijinal genetik yapısında bir değişiklik olmamaktadır.⁵⁰ Halbuki GD bitkilerin doğal genetik sistemleri yeniden programlanmakta ve bu sistemler karmaşık yapıda oldukları için öngörülemeyen sonuçları ortaya çıkabilmektedir.⁵¹

⁴⁶ Tuğçe Kalefetoğlu Macar vd., "Gen Teknolojisi ve Bitkilerde Genetik Transformasyon Yöntemleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi* 17/ (2017), 378.

⁴⁷ Beyazıt Çirakoğlu, "Genetik Çağı", *Bilim ve Teknik Dergisi Genetik Özel Sayısı*, (2002), 4.

⁴⁸ Mehmet Günay - Merve Özdemir, "İslami Açıda Genetiği Değiştirilmiş Ürünler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/45 (2016), 1018.

⁴⁹ Epigenetik: DNA'yı etkilemeyen gen ifadesindeki değişiklikler.

⁵⁰ "Aşılama Bitki Genomları sRNA'lar Aracılığıyla İletişim Kuruyor", *BIOMEDYA* (Erişim 10 Ocak 2020).

⁵¹ Fagan vd., *GMO Myths and Truths*, 33.

2.2. Evrendeki Düzene Zararı Açısından

Evren, mükemmel bir denge ve düzende belli kanunlarla yaratılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de ise insanın aklını kullanması, araştırma yapması ve bu araştırmalarla evrendeki düzenden hareketle Allah'ın varlığını ve birliğini görmesi istenmiştir.⁵² Bunun için Allah'ın evrene koymuş olduğu kanunların ilmi insana açık tutulmuştur. Ancak gayb hakkındaki bilgiler gizlenmiştir. Yani insan aklını kullanarak ilim öğrenerek varlıkların mahiyeti hakkında birçok şey keşfedebilir. Ancak yaptığı eylemlerin bir saniye sonrasının bile ne olacağını bilemez.⁵³ Dolayısıyla bilimde kaydettiği ilerlemeler doğrultusunda yapacağı eylemlerde ihtiyatlı davranmalı Allah'ın yarattığı varlıkları sorumsuzca kullanamayacağının bilincinde olmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de insanın belirli bir fitratla yaratıldığı ve bu fitratın bozulmaması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁴ Tıpkı insan gibi diğer bütün varlıklar da yaratılışları itibariyle bozulmaması istenen belirli fitratlara sahiptirler. Bu varlıkların birbirleriyle öyle kuvvetli etkileşimleri bulunmaktadır ki birine yapılan ve basit gibi görünen en küçük bir müdahale dolaylı olarak hepsini etkileyecektir.⁵⁵

GD bitkilere bu açıdan bakıldığında, yapılan işlemlerin basit gibi görünse de sonuçları itibariyle karmaşık olduğu, hem diğer canlılar üzerinde hem de çevre açısından birtakım tahribatlara yol açtığı, dolayısıyla iddia edilen faydalarından çok zararlarının bulunduğu bilinen bir gerçektir. Hatta zaman geçtikçe yapılan araştırmalar bilinmeyen zararlarını da gözler önüne sermektedir.

Bir zamanlar Yeşil Devrim⁵⁶ de insanlığa faydalı olmak gibi benzer iddialarla ortaya çıkmış ve gerçekten oldukça fazla ürün elde edilerek bir nebze amacına ulaşmıştır. Ancak ilerleyen zaman bu gelişmelerin birçok zararı olduğunu, aşırı kimyasal ve gübre kullanımı sonucu çevreyi olumsuz etkilediğini ve ekolojik dengeyi bozduğunu göstermiştir.

⁵² Fahri Kayadibi, "Kur'an'ın Eğitim, Bilim ve Araştırmaya Verdiği Önem", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2006), 8.

⁵³ İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzîlî Seyyid Kutup, *Fizilâli'l-Kur'ân*, ts., 24.

⁵⁴ er-Rûm, 30/30.

⁵⁵ Köksal, *Genetik Kopyalamanın Fıkîh Yönü*, 149.

⁵⁶ Bezirganoğlu (ed.), *GDO ve Biyogüvenlik*, 2.

Modern biyoteknolojik yöntemlere yönelmenin bir sebebi de kimyasal kullanımını azaltarak olumsuz şartlara ve zararlılara karşı dirençli ve yüksek verim elde edilen bitkiler geliştirmektir.⁵⁷ Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi canlıların yapıları o kadar karmaşık yaratılmıştır ki insanın yaptığı müdahalelerin sonucunun nereye varacağı çoğu zaman bilinmemektedir. Sonuçlar ancak ilerleyen süreçlerde ortaya çıkmakta, o zaman da telafisi çok zor ya da mümkün olmayan tehlikeli sorunları beraberinde getirmektedir.

Gerek insan sağlığında ortaya çıkan zararları gerekse çevrede yaptığı tahribatlar açısından GD bitkilerin evrendeki düzeni bozmadığını söylemek zor görünmektedir. Zira evrende etkileşim halinde bulunan bütün canlıların ortaya çıkan zararlardan etkilenmesi kaçınılmazdır. GD bitkilerin en önemli risklerinden olan gen kaçıışı tehlikesi bu etkilenmenin en bilinen örneğidir.⁵⁸ Bu şekilde bitkilerin yapılarına eklenen özellikler çevredeki diğer tarım ürünlerine de geçebilmektedir. Yani insanın yaptığı müdahale çalıştığı küçük alanla sınırlı kalmamaktadır.

GD bitkilerin sağlığa zararları ise kesinlikle görmezden gelinmemesi gereken en önemli sorundur. Çünkü insanın sağlığının korunması hem dinî açıdan hem de etik açıdan önem verilen konuların başında gelmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu bu bitkileri doğrudan ya da dolaylı olarak tüketen insanlarda birtakım zararlı etkilerinin tespit edildiği bilinmektedir. Bu yüzden hastalıklara sebep olup insanın hayatını olumsuz yönde etkileyen bir ürünün yaygın olarak üretilmesi ve gıda maddesi olarak sunulması kabul edilemez bir durumdur.

GD bitkiler hakkında yapılan araştırmalar göstermektedir ki bu bitkilerin genetik yapılarının değiştirilmesi daha çok verim almak ve insanlığa çeşitli yönlerden fayda sağlamak içindir. Ancak sağlık ve çevre üzerindeki etkilerine bakılırsa bu ürünlerin yetiştirilmesi ve gıda maddelerinde kullanılması telafisi mümkün olmayan zararlar ortaya çıkarmakta ve evrendeki düzeni bozmaktadır. Dolayısıyla başta insanlar olmak üzere çevredeki varlıklara verdiği zararlardan dolayı bu ürünlerde genetik değişiklikler yapmak dinen meşru kabul edilmeyecektir.

⁵⁷ Bezirganoğlu (ed.), *GDO ve Biyogüvenlik*, 2.

⁵⁸ Bezirganoğlu (ed.), *GDO ve Biyogüvenlik*, 127.

2.3. Maslahat Açısından

Maslahat, “salâh” kökünden türetilmiş olup sözlükte “doğru, düzgün ve kusursuz olma; iyilik, uygunluk, yararlılık,” anlamlarına gelmektedir. Allah’ın her şeyi belli bir gayeye yönelik yarattığını ve hiçbir şeyi başboş yaratmadığını göz önünde bulunduran çoğunluğa göre Allah’ın koymuş olduğu hükümlerin amacı insanoğlunun dünya ve ahiret maslahatının sağlanmasıdır.⁵⁹

Maslahat, İslam Hukuku literatüründe “Makāsıdu’ş-Şerî’a” olarak isimlendirilen kavramın içerisinde bulunmakta ve bu kavram, nasslarda yer alan amelî hükümlerin gayeleri olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰ Nitekim Şarii tarafından belirlenen hükümlerin de belirli maksatlara göre düzenlendiğini ve bu maksatların her zaman maslahata yönelik olduğunu görmekteyiz. Maslahat, derecesine göre üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar “Zarûriyyât, Hâciyyât ve Tahsîniyyât”tır.⁶¹

Maslahata göre hükmün belirlenmesi yöntemine “ıstislâh” denmektedir.⁶² İslam fıkıh bilgilerinin hepsi maslahatın delil oluşunu kabul etmemektedir. Bununla birlikte maslahat düşüncesi temel alınarak Şari’in hükümleri koyma gerekçeleri anlaşılmalı çalışılmış ve hakkında nass bulunmayan meselelerde maslahata göre yaklaşımlar sergilenmiştir.

İzzüddîn İbn Abdüsselâm’a göre bütün hükümlerin amacı maslahatın sağlanması ve mefsedetın giderilmesi olduğu gibi bütün yasaklarda da bunun tam tersi geçerlidir. Ayrıca günahların büyük günah ve küçük günah olarak sınıflandırılması da bu eylemlerin sebep olduğu zararın derecesine göredir.⁶³

İbnü’l-Kayyim el-Cevziyye ise şeriatın kulların maslahatlarına binaen oluşturulduğunu söyler ve maslahatı bilmemenin şeriatte telafisi olmayan büyük hatalara götüreceğini belirtir. Cevziyye “*Bir mesele adaletten zulme, rahmetten rahmetin tersi olana, maslahattan mefsedete, hikmetten abese dönüşürse o şeriat*

⁵⁹ İbrahim Kâfi Dönmez, “Maslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/79.

⁶⁰ Ertuğrul Boynukalın, “Makāsıdu’ş-Şerî’a”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2003), 27/423.

⁶¹ Vehbe Zuhaylî, *El-Veciz fi Usûlu’l-Fıkıh* (Daru’l-Fikir, 1990), 218.

⁶² Şükrü Özen, “İstislâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/383.

⁶³ Adnan Algül, *İzzüddîn b Abdüsselâm’ın İslam Hukuk Bilimindeki Yeri ve Önemi* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 224.

değildir."⁶⁴ diyerek dinin hükümlerinin adalet, merhamet ve maslahata yönelik olarak belirlendiğini ifade eder.

Gazzâlî maslahatın yarar sağlama, zararı giderme olarak tanımlanmasının insanlar için geçerli olduğunu söylemiştir. İslam hukukundaki Şer'in amacı olan maslahatı ise beş temel esas olan din, can, akıl, nesil ve malı korumak olarak tanımlamış, bunları ortadan kaldıran şeylere ise mefsedet demiştir. Ayrıca bunları ortadan kaldıran mefsedetın giderilmesinin de bir maslahat olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵

Maslahata göre hüküm verilmesi için gerekli olan birtakım şartlar vardır. Bu şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Maslahat belirli bir şer'î delil tarafından geçersiz sayılmış olmamalıdır. Mesela miras meselesinde kız ve erkek çocukların mûrise aynı bağla bağlı olduğu için mirastan eşit pay almaları düşünülemez. Çünkü bu maslahat "*...Erkeğin payı iki kadın payı kadardır.*"⁶⁶ âyeti ile ilga edilmiştir.⁶⁷

b) Maslahatın varlığından emin olunmalıdır. Yani maslahatla hüküm verileceği zaman bu hükmün gerçekten bir fayda sağlayacağından ya da bir zararı gidereceğinden emin olmak gerekir. Vehme dayalı şekilde maslahatla hüküm verilmez.⁶⁸

c) Maslahat genel olmalıdır. Yani kendisine göre hüküm verilecek maslahatın çoğunluğa fayda sağlaması ya da çoğunluğun zararını gidermesi gerekir. Bir kesimin faydası için maslahata göre hüküm verilemez.⁶⁹

d) Maslahat akla uygun olmalıdır. Mesela çocuğun yararını korumak maksadıyla bazı tasarruflarının velisine bağlanmasındaki maslahat, akılla kavranabilecek makul bir maslahattır.⁷⁰

⁶⁴ Alimcan Buğda - Fatih Kuş, "Maslahat Ve Makasidu's-Şeria Kapsamında Trafik Kuralları", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 14/2 (2017), 245.

⁶⁵ Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *el-Mustasfâ/İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, çev. Yunus Apaydın (Kayseri: Rey Yayınları, 1994), 1/333.

⁶⁶ en-Nisa, 4/11.

⁶⁷ Zekiyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 225.

⁶⁸ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 226.

⁶⁹ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 226.

Hakkında herhangi bir nass bulunmayan meselelerin İslam dini açısından çözüme kavuşturulması için maslahat prensibinden faydalandığımızı göz önünde bulundurursak GD bitkilerin meşruiyetinin ortaya konması için maslahat prensibinden hareketle konunun incelenmesinin isabetli olacağını söyleyebiliriz.

2.3.1. Zarurî Maslahat Açısından

Zarurîyyât, insanın dinî ve dünyevî hayatının kendisine bağlı olduğu şeylerdir ki bunların olmaması hayatın düzenini bozar, fesadın yayılmasına, ahiretin kaybedilmesine ve azaba dûçar olunmasına sebep olur. Bunlar din, can, akıl, nesil ve maldır. Kuvvet bakımından en güçlü olan maslahatlar zarurî maslahatlardır. İslam dinine göre zarurî maslahatın sağlanması zorunludur.⁷¹ Bizim burada ele almamız gereken fitrata müdahale sayılan GD bitkilerin üretiminin hangi koşullarda zarurî maslahatı sağlayacağı konusudur.

GD bitkilerin dünyadaki açlık sorununa çare olarak ortaya çıktığını düşündüğümüzde zarurîyyâttan olan canın ve neslin korunması söz konusu olmaktadır. Ancak burada bilinmesi gereken gerçekten dünyada açlık sorununun olup olmadığı, eğer varsa GD bitkilerin bu açlığa çözüm olup olmayacağıdır.⁷²

BM'nin 2019 yılında yayınladığı rapora göre dünyada 821 milyon insan açlık çekmektedir.⁷³ Ancak yapılan araştırmalar dünyadaki açlık sorununun gıda yetersizliğinden değil kaynakların adil kullanılmamasından kaynaklandığını göstermektedir. Nitekim Dünya Tarım Örgütü (FAO), yayınladığı açlık haritasında açlığın daha çok güney yarım kürede, Afrika'da olduğunu göstermektedir. Yine FAO tarafından yayınlanan enerji dağılımı haritasında ise bunun tam tersi görülmekte, en çok enerji alımına ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde rastlanmakta, bir kişinin günde 2790 kcal enerji aldığı görülmektedir.⁷⁴

2004 yılında dünyanın nüfusu 7 milyar olarak düşünüldüğünde yıllık üretilen tahıl miktarı kişi başı iki buçuk ekmek olacak şekilde hesaplanmıştır. Et olarak

⁷⁰ Abdullah Kahraman, “Şer’î Deliller”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 176.

⁷¹ Zuhaylî, *El-Vecîz*, 219.

⁷² Günay - Özdemir, “İslami Açından Genetiği Değiştirilmiş Ürünler”, 1015.

⁷³ *BBC News Türkçe*, “BM: Dünya genelinde 821 milyondan fazla insan aç” (Erişim 16 Temmuz 2019).

⁷⁴ Reci Meseri, “Beslenme ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”, *TAF Preventive Medicine Bulletin* 7/5 (2008), 456.

hesaplandığında ise dünyada kişi başına 102 gr et düşmektedir.⁷⁵ Ancak dünyadaki dağılıma bakıldığında bu hesapların geçerliliğini yitirdiği görülmektedir. Zira insanların bir kısmı temel gıda maddelerine bile ulaşamazken bir kısmı aşırı yemeden kaynaklanan obezite gibi beslenme bozukluklarına çare aramaktadır.⁷⁶ Hatta dünyadaki obez insan sayısının açlık sınırının altındaki insan sayısından yüzde otuz daha fazla olduğu bilinmektedir.⁷⁷

Tarımı en fazla yapılan GD soya ve GD mısırın çoğunlukla yoğun hayvancılık faaliyetleri, işlenmiş gıdalar ve araçlar için biyoyakıt olarak kullanıldığı ve aç insanların temel gıdalarını karşılamakla hiçbir alakasının olmadığı düşünüldüğünde bu bitkilerin açlıkla mücadele için değil, daha çok ticari amaçla üretildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca mevcut olan GD bitkiler herbisitlere ve böceklere dirençli olarak geliştirilmiştir. Her iki özelliğin de açlıkla mücadeleye bir faydası bulunmamaktadır.⁷⁸

Dünyadaki açlık sorununun GD bitkilerle giderilemeyeceği gerçeğinden hareketle bu bitkilerin üretiminin zarurî maslahatı sağlayacağı düşünülemez. Dolayısıyla GD bitkilerin üretilmesinin insanların canlarını ve nesillerini korumak açısından zaruret kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir.

2.3.2. Tahsinî / Hâcî Maslahat Açısından

Tahsinî maslahatlarda zaruret ve ihtiyaç bulunmamakla birlikte yapıldığında işin güzelleştirilmesi, süslenmesi ve kolaylaştırılması söz konusudur. Burada adetlerin ve muamelelerin en güzel yöntemle yapılması amacı vardır.⁷⁹ Ayrıca çirkin olan şeylerin de yapılmaması bu kapsama dâhil edilmektedir.⁸⁰ Hâcî Maslahat ise insanların hayatlarını kolaylaştırmak ve sıkıntılarını hafifletmek için ihtiyaçları olan maslahatlardır. Bunların bulunmaması hayat düzeninin bozulmasına neden olmaz ancak insanların birtakım sıkıntı ve meşakatlere düşmelerine sebebiyet verebilir.

⁷⁵ Meseri, “Beslenme ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”, 456.

⁷⁶ Bezirganoğlu (ed.), *GDO ve Biyogüvenlik*, 142.

⁷⁷ Osman Erk, “GDO’lu gıdalara dikkat! - Güncel yaşam haberleri”, *sozcu.com.tr* (26 Kasım 2019).

⁷⁸ Fagan vd., *GMO Myths and Truths*, 312.

⁷⁹ Gazzâlî, *el-Mustaşfâ/İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, 1/334.

⁸⁰ Rahmi Telkenaroğlu, “Makâsîd İctihadına Dayanan Küllî Kaideler”, *Usul Dergisi* 10/10 (2008), 42.

İslam dini insanların bu sıkıntılara düşmemeleri için belli hükümler koymuş, sıkıntıların giderilmesi için yapılan fiilleri de onaylamıştır.⁸¹

Tarım ürünlerinin genetik yapılarının değiştirilmesi zarurî maslahat olarak değil belki tahsînî veya hâcî olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu uygulamaların yapılması insanların canlarını ve nesillerini korumadığı gibi yapılmaması halinde bunların tehlikeye düşeceği söylenemez. GD ürünlerin geliştirilmesinin yüksek verim alınması ve besin değeri artırılmış ürünlerin elde edilmesiyle insanlardaki birtakım sıkıntıları giderip fayda sağladığı için hâcî maslahatın kapsamına dâhil olduğunu söylemek mümkündür. Ancak hâcî maslahata göre hüküm bina edilebilmesi için gerçekleşen faydanın genel olması gerekmektedir.⁸² GD bitkilerin üretiminin ve gıda maddelerinde kullanılmasının ise ancak bu işin ticaretini ve tarımını yapan belli bir kesim için fayda sağladığı görülmektedir. Bu ise genelin maslahatına ters düşmektedir ki bu da maslahata göre hüküm vermenin önündeki engellerden biridir. Zira maslahatın hücciyetini kabul edenler maslahatın çoğunluğa fayda sağlamasını şart koşmuşlardır.

2.3.3. Maslahat – Mefsedet Dengesi Açısından

Fıtrata müdahale olarak gördüğümüz GD bitkilerin maslahat açısından değerlendirilmesi yapılırken göz önünde tutulması gereken bir diğer konu ise maslahat-mefsedet dengesidir. Zira İslam dini açısından bir meselede maslahat ve mefsedet birlikte bulunuyorsa maslahatın fazla olduğu durumda mefselete katlanarak maslahatın temin edilmesi, mefsedetin fazla olduğu durumda ise maslahatın kaybedilmesinin göze alınarak mefsedetin giderilmesi gerektiği bilinmektedir.⁸³ GD bitkilerin amaçları ve neticeleri bakımından ortaya çıkan maslahat ve mefsedetin incelenmesiyle ve maslahatla hüküm verilebilmesi için gerekli olan şartları sağlayıp sağlamadığının tespit edilmesiyle bu konuya bir açıklık getirilebileceği kanaatini taşımaktayız.

GD bitkiler bütün yeni ürünlerde olduğu gibi insanlığa fayda sağlama iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Bilimdeki yeni buluş ve yöntemler kullanılarak bu

⁸¹ Zuhaylî, *El-Vecîz*, 221.

⁸² Merve Özdemir, *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf ve Organ Nakli* (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 159.

⁸³ Algül, *İzzüddîn b Abdüsselâm*, 241-242.

bitkilerin üretiminin yapılmasıyla artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacının karşılanacağı, tarımda kullanılan ilaçların daha az kullanılmasının sağlanarak çevrenin korunacağı, besin kalitesi artırılmış gıdalarla insan sağlığına katkılarda bulunulacağı gibi söylemler bu bitkilerin gerçekten maslahatı sağlayacağı yönünde insanların dikkatini çekmiştir. Birçok kişi bu kadar çok potansiyel faydaları olan bir teknolojinin görmezden gelinmemesi gerektiğini söylemiştir.⁸⁴ Nitekim İslam dünyasında bu konu hakkında belirtilen düşünceler, sonuçları açısından zararları ortaya çıkmayacaksa bu bitkilerin üretilmesinin caiz olduğu yönündedir.⁸⁵

Burada öncelikle yapılması gereken GD bitkiler hakkında iddia edilen faydaların gerçekleşip gerçekleşmediğinin bilinmesidir. Klasik ıslah yöntemlerinde yaşanan olumsuzlukların giderilmesi için bu bitkilerin geliştirilmesinin faydalı olabileceği düşünülebilir. Ancak GD bitkiler doğal olarak yetiştirilen diğer bitkilerden farklı olarak kendilerine ait olmayan genleri taşıdıklarından dolayı insanlar tarafından öngörülemeyen birtakım riskleri de bünyelerinde barındırmaktadırlar.⁸⁶ Dolayısıyla GD bitkilerin faydalarından kesin olarak söz edilemediği için maslahatı sağlayıp sağlamayacağından da emin olunmamaktadır. Bu durum ise maslahatla hüküm vermenin önündeki engellerden biri olarak kabul edilmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi GD bitkilerin insan sağlığına, çevreye ve ekosisteme verdiği zararları da göz önünde bulundurduğumuzda amaçları bakımından maslahatı sağlamak için üretilse de yıllardır gözlemlenen sonuçları açısından mefsetet yönünün ağır bastığını söylemek mümkündür.

Gazzâlî'nin maslahat tanımında belirttiği gibi zarûriyyâtta olan din, can, akıl, nesil ve mala zarar verecek her şeyin mefsetet sayıldığından ve bu mefsetetleri ortadan kaldırmanın maslahat olarak kabul edildiğinden yola çıkarak başta insanın canı ve nesli olmak üzere korunması gereken değerlerine zarar verdiği için dolayısıyla GD bitkilerin üretilmesinde zararsız sonuçları olan yeni teknikler bulununcaya kadar bu bitkilerin üretiminden kaçınmak gerektiğini belirtmek durumundayız.

⁸⁴ A S Bawa - K R Anilakumar, "Genetically modified foods: safety, risks and public concerns-a review", *J Food Sci Technol* 50/6 (2013), 1044.

⁸⁵ Alkış, "(GDO) İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 43-44.

⁸⁶ M. S. Özyurt vd., "Gen Teknolojileri ve İnsan Hayatına Etkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 8 (2005), 130.

SONUÇ

Tarım ürünlerinin genetik yapılarının doğal ortamda gerçekleşmesi mümkün olmayacak şekilde değiştirilmesi, farklı canlıların genlerinin bu ürünlere aktarılması Allah'ın koymuş olduğu yaratılış kanunlarına ters düşmektedir. Dolayısıyla tarım ürünlerinin genetiğinin değiştirilmesi dinimizin yasaklamış olduğu bir fitrata müdahale çeşidi sayılmaktadır. Bu müdahaleler ancak zaruret halinde meşru sayılabilir. Ancak ortada böyle bir zaruret halinin bulunduğu söylenemez. Fayda ve zararları göz önüne alındığında zararlarının çok daha fazla olduğu ve dinimizin maslahat anlayışına göre bu işlemlerin yapılmasının meşru olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte bilim insanlarının bu yöntemleri geliştirerek çevreye zararı olmayan ve fayda sağlayan yeni ürünler üretmesi ve bu ürünlerin zarurî ihtiyaçları karşılaması durumunda kullanılan tekniklerin meşru olabileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Algül, Adnan. *İzzüddin b Abdüsselâm'ın İslam Hukuk Bilimindeki Yeri ve Önemi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Alkış, Alpaslan. "Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların (GDO) İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2018), 31-54.
- Arvas, Yunus Emre - Kaya, Yılmaz. "Genetiği Değiştirilmiş Bitkilerin Biyolojik Çeşitliliğe Potansiyel Etkileri". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi* 29/1 (2019), 168-177.
- Bawa, A S - Anilakumar, K R. "Genetically modified foods: safety, risks and public concerns-a review". *J Food Sci Technol* 50/6 (2013), 1035-1046.
- Beşer, Faruk. "Dini Anlamanın Temel Kuralları: Fıtratı Kollama". *Yeni Şafak* (2015).
- Bezirganoğlu, İsmail (ed.). *Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Biyogüvenlik*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Boynukalın, Ertuğrul. "Makāsıdu's-Şerî'a". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/423-427. Ankara, 2003.
- Buğda, Alimcan - Kuş, Fatih. "Maslahat Ve Makasidu's-Şeria Kapsamında Trafik Kuralları". *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 14/2 (2017), 243-260.

- Çelik, Venhar - Balık, Dilek Turgut. “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 23/1-2 (2007), 13-23.
- Çetiner, Selim. “Türkiye ve Dünyada Tarımsal Biyoteknoloji ve Gıda Güvencesi: Sorunlar ve Öneriler”. *Sabancı Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi*.
- Çırakoğlu, Beyazıt. “Genetik Çağı”. *Bilim ve Teknik Dergisi Genetik Özel Sayısı*.
- Çiçekçi, Osman. *İlköğretim Öğretmenlerinin Gdo Konusundaki Bilgi ve Görüşlerinin Belirlenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Maslahat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/79-94. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Ebu'l A'lâ, Mevdûdî. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayani vd. İnsan Yayınları, 1. Basım, 2005.
- Erk, Osman. “GDO’lu gıdalara dikkat! - Güncel yaşam haberleri”. *sozcu.com.tr*. 26 Kasım 2019. Erişim 17 Nisan 2020. <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/gdolu-gidalara-dikkat/>
- Fagan, John vd. *GMO Myths and Truths*. Earth Open Source, 2. Basım, 2014.
- Ferment, Gilles vd. *Transgenic Crops Hazards and Uncertainties*. Brasília: Ministry of Agrarian Development, 2017.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *el-Mustasfâ/İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*. çev. Yunus Apaydın. Kayseri: Rey Yayınları, 1994.
- Gültekin, Rohat. “Geçmişten Günümüze Tarımın Toplumsal Düzen Üzerine Etkisi”. *Apelasyon Dergisi*.
- Günay, Mehmet. “Hormonlu ve GDO’lu Ürünlerin Dini Hükmü”. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-IV*. Afyonkarahisar, 2011.
- Günay, Mehmet - Özdemir, Merve. “İslami Açıdan Genetiği Değiştirilmiş Ürünler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/45 (2016), 1004-1022.
- Güneş, Ahmet. “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Çevre Hukuku”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 16/2 (2008), 49-90.
- Kahraman, Abdullah. “Şer’î Deliller”. *İslam Hukuku El Kitabı*. ed. Talip Türcan. 139-186. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Kayadibi, Fahri. “Kur’an’ın Eğitim, Bilim ve Araştırmaya Verdiği Önem”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2006), 1-15.
- Köksal, İsmail. *Genetik Kopyalamanın Fikhî Yönü*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.

- Liana, Pusta Dana. “Transgenic Plants – Advantages Regarding Their Cultivation, Potentially Risks and Legislation Regarding GMO’s”. *IntechOpen*. <https://doi.org/10.5772/32258>
- Macar, Tuğçe Kalefetoğlu vd. “Gen Teknolojisi ve Bitkilerde Genetik Transformasyon Yöntemleri”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi* 17/ (2017), 377-392.
- Malboobi, Mohammad Taghi - Malboobi, Mohammad Ali. “Halal Concept and Products Derived from Modern Biotechnology”. *International Workshop for Islamic Scholars on Agribiotechnology: Shariah Compliance*. Malaysia, 2010.
- Meseri, Reci. “Beslenme ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar”. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 7/5 (2008), 455-460.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*. çev. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1988.
- Nakka, Sridevi vd. “Herbicide Resistance: Development Of Wheat Production Systems And Current Status Of Resistant Weeds İn Wheat Cropping Systems”. *The Crop Journal* 7/6 (2019), 750-760.
- Özdemir, Merve. *İslam Hukukuna Göre Beden Üzerinde Tasarruf ve Organ Nakli*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Özen, Şükrü. “İstislah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/383-388. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Özyurt, M. S. vd. “Gen Teknolojileri ve İnsan Hayatına Etkileri”. *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 8 (2005), 127-136.
- Saifuddeen, Shaikh Mohd (ed.). “Workshop Resolutions and Recommendations”. *International Workshop for Islamic Scholars and Experts of Modern Biotechnology*. Malaysia, 2010.
- Sancak, Cengiz. “GD Bitkiler ve Tarımsal Üretime Etkileri”. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi*.
- Sarihan Şahin, Tuğba - Gökdağ, Arzu. “Dünyada Genetiği Değiştirilmiş Ürünler Pazar Yapısı ve Sosyo-Ekonomik Değerlendirme”. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi* 89/2 (2018), 85-108.
- Seyyid Kutup, İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî. *Fizilâli'l-Kur'ân*, ts.
- Solanki, Parth - Dasgupta, Pallavi. “Genetically Modified Crops: Potential Benefits and Risks”. Nirma University Institute of Technology. Nirma University Institute of Technology.

- Şaban, Zekiyüddîn. *İslam Hukuk İlminin Esasları*. çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: TDV Yayınları, 2018.
- Telkenaroğlu, Rahmi. “Makāsıd İctihadına Dayanan Küllî Kaideler”. *Usul Dergisi* 10/10 (2008), 37-76.
- Ulukan, Hakan. “Klasik Bitki Islahı ve Genetik Mühendisliği ile Oluşturulan Değişimlere Genel Bakış”. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2007).
- Yalçın, İsmail. *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Yılmaz Çebi, Seda - Olhan, Emine. “Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünlerinin Küresel Düzeyde Olası Etkileri”. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 33/1 (2019), 179-196.
- Yılmaz, Funda. *Bitkisel Üretimde GDO ve Biyogüvenlik*. Başkent Üniversitesi, Uzmanlık Tezi, 2014.
- Yorulmaz, Sibel - Ay, Recep. “Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların (GDO) Entomoloji Alanındaki Uygulama Olanakları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2006), 53-59.
- Zuhaylî, Vehbe. *El-Vecîz fî Usûlu'l-Fıkıh*. Daru'l-Fikir, 1990.
- BIOMEDYA. “Aşılana Bitki Genomları sRNA'lar Aracılığıyla İletişim Kuruyor”. Erişim 10 Ocak 2020. <https://biomedya.com/asilanan-bitki-genomlari-srnalar-araciligiyla-iletisim-kuruyor?page=3>
- BBC News Türkçe*. “BM: Dünya genelinde 821 milyondan fazla insan aç”. Erişim 16 Temmuz 2019. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48999616>
- “Food, Genetically Modified”. Erişim 20 Ocak 2020. <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/food-genetically-modified>